

LISTA POLEGŁYCH W OBRONIE PŁOCKA 18–19 SIERPNI 1920 R. ORAZ ZMARŁYCH Z RAN W PÓŹNIEJSZYM CZASIE

Abstrakt

W czasie walk w obronie Płocka 18–19 sierpnia 1920 r. zginęło, zostało zamordowanych i zmarło z ran ok. 164 żołnierzy i kilku cywili. Mimo kilku prób nie udało się dotychczas ustalić pełnej listy poległych. Publikowana poniżej lista poległych i pomordowanych w obronie Płocka jest – jak dotychczas – najpełniejsza. Przy jej ustalaniu wykorzystano dostępne źródła archiwalne oraz publikacje przedwojenne i współczesne.

Słowa kluczowe: wojna polsko–bolszewicka 1920 r., obrona Płocka 1920, lista strat obrońców Płocka w 1920 r.

Walki w rejonie Płocka i w samym mieście 18–19 sierpnia 1920 r. należały do jednych z bardziej krwawych starć w wojnie polsko - bolszewickiej. Ilość zabitych szacowano bardzo różnie i do dzisiaj nie udało się ich dokładnie określić. Szef sztabu Frontu Północnego płk Włodzimierz Zagórski 20 sierpnia 1920 r. szacował je na 70 zabitych i 200 rannych¹. Maria i Aleksander Macieszowie podali, że łącznie zginęło 164 żołnierzy, 2 członków Straży Obywatelskiej i kilka osób cywilnych. Podobną ilość – 170 – podawał ks. Feliks Słonicki. Biskup Antoni Julian Nowowiejski podniósł rozmiar strat do 300 żołnierzy poległych, ale miały one dotyczyć „Płocka i okolicy”².

Ponoć bezpośrednio po zakończeniu walk udało się zidentyfikować zaledwie 25 poległych. Później próbowano ustalić pełniejszą imienną listę poległych w walkach. Pierwszą taką próbą była lista opublikowana w Jednodniówce Dnia Legionowego w 1934 r., zawierająca 51 nazwisk³.

Jednak lista opracowywana była po kilkunastu latach od wydarzeń, których dotyczyła i wkra-

Fot. 1. Pogrzeb sierż. Zofii Prokopowicz, zmarłej w Warszawie w wyniku ran, odniesionych w obronie Płocka („Tygodnik Ilustrowany” 1920, nr 40 z 2 października, s. 760)

do się do niej wiele błędów. Rok później bez żadnych zmian listę poległych powtórzono w Jednodniówce Dnia Legionowego, wydanej w kwietniu 1935 r.⁴ Co najmniej 11 nazwisk jest na nią wpisanych błędnie. Tym niemniej zestawienie stanowiło podstawę do wykonania tablicy pamiątkowej, którą w kwietniu 1935 r. zawieszono na odwachu przy pl. Narutowicza.

Ewidentną pomyłką było wpisanie na listę poległych Wacława Dobiszewskiego⁵, który za swoją dzielną postawę został odznaczony w 1921 r. Krzyżem Walecznych. W rzeczywistości nie zginął w 1920 r. ale zmarł 4 listopada 1938 r., w wieku 54 lat, co zostało odnotowane w „Głosie Mazowieckim”. W konsekwencji pomyłki jego nazwisko znalazło się na pamiątkowej tablicy poległych w obronie Płocka, odsoniętej w kwietniu 1935 r. na ścianie odwachu. W ślad za tymi źródłami jest wymieniany we współczesnych publikacjach⁶.

Kolejne omytkowo wpisane osoby to:

- Bolesław Kozłowski (1895–03.1919) z Podolszczy, który wyjechał do Lwowa już w pierwszej partii ochotników 3 stycznia 1919 r. wspólnie z komendantką płockiej Służby Narodowej Kobiet Polskich Marceliną Rościszewską. Walczył z wojskami ukraińskimi w płockiej kompanii w oddziale rtm. Romana Abrahama, ciężko ranny 17 marca 1919 r., zmarł po przewiezieniu do Lwowa w szpitalu na tzw. Technice. Pochowany na cmentarzu janowskim⁷.
- Bolesław Łukaszewski (1898–03.1919), robotnik, który na odsiecz Lwowa wyruszył w tej samej grupie ochotników 3 stycznia 1919 r. Jako szeregowy walczył z wojskami ukraińskimi również w oddziale rtm. Romana Abrahama. Został ciężko ranny w Gródku Jagiel-

- łońskim 17 marca 1919 r., zmarł po przewiezieniu do szpitala na tzw. Technice. Pochowany został na cmentarzu janowskim⁸.
- Ignacy Zaliszewski także wyruszył z płockimi ochotnikami na odsiecz Lwowa w drugiej grupie 18 stycznia 1919 r. Poległ 1 maja 1919 r. pod Nawarią i tam został pochowany⁹.
  - szer. Stanisław Grabowski z 6 pułku piechoty Legionów poległ 20 sierpnia 1920 r. w Dąbowie k/Brańska na Podlasiu¹⁰.
  - 16-letni ochotnik Jerzy Jan Mączewski (uczeń VI klasy Gimnazjum Męskiego im. Władysława Jagiełły, syn Jana i Stefanii Mączewskich, właścicieli majątku Szczytno w gminie Rogozino) poległ pod Kondrajcem 15 sierpnia 1920 r. w bitwie nad Wkrą (wieś leży między Ciechanowem a Płońskiem blisko rzeki Wkry). Do Płocka został jedynie przywieziony, zapisany w księdze zgonów i pochowany na cmentarzu. O jego śmierci napisał w swoich wspomnieniach Zygmunt Kozanecki. Wprawdzie akt jego zgonu odnalazł ks. M.M.Grzybowski, jednak wpisał go na swoją listę poległych w obronie Płocka¹¹.
  - Tadeusz Modrzejewski, jako szer. 6 pułku piechoty Legionów zmarł w wyniku choroby w Płocku 14 października 1920 r.¹²
  - Jan Zynek był szeregowym 166 pułku piechoty i zmarł 17 sierpnia 1920 r. w Warszawie¹³. Na pewno Płocka nie bronił też Henryk Krongold. Kazimierz Konarski w 1922 r. uznał go za zaginionego¹⁴, rok później umieszczono go na tablicy poległych uczniów Gimnazjum im. Władysława Jagiełły z adnotacją, że zmarł w niewoli w 1920 r., co podał też W. Nekrasz¹⁵. W swoich wspomnieniach jego szkolny kolega Zygmunt Kozanecki pisze, że w walkach pod Kondrajcem 15 sierpnia 1920 r. został wzięty do niewoli¹⁶. Mimo to w 1934 r. znalazł się na liście poległych w obronie Płocka¹⁷ i pozostał tam w następnym wydaniu *Jednodniówki*, choć na sąsiedniej stronie powtórzono informację z tablicy o śmierci w niewoli¹⁸.
- Podobnie jest z Józefem Kamińskim, żołnierzem 201 pułku ułanów. K. Konarski uznał go za poległego, w 1923 r. znalazł się na tablicy w Gimnazjum im. Jagiełły z informacją, że zginął na Wołyniu w 1920 r., co powtórzył W. Nekrasz i *Jednodniówka* z 1935 r. Wszelkie wątpliwości rozwiewa symboliczny grób na płockim cmentarzu, gdzie czytamy, że zginął 26 września 1920 r. pod Korcem na Wołyniu oraz Lista strat Wojska Polskiego, według której zmarł z ran 27 września 1920 r. pod Mierzychowem¹⁹.
- Jeszcze większe zamieszanie jest z Ossowskim. W opracowaniu K. Konarskiego występuje jako Marian Wiesław Ossowski, zaginiony w wojnie. Na tablicy pamiątkowej w Gimnazjum im. Jagiełły znajdujemy Sławomira Ossowskiego, zmar-

tego w niewoli w 1920 r., co powtórzono na liście poległych „Jagiellończyków” w *Jednodniówce* z 1935 r. Z kolei na liście poległych w obronie Płocka w *Jednodniówkach* jest Ossowski Wiesław²⁰. Z. Kozanecki pisze o Ossowskim, wziętym do niewoli pod Kondrajcem 15 sierpnia 1920 r.²¹ Mimo zmian imienia na pewno chodzi o tego samego ucznia Gimnazjum im. Jagiełły, który nie mógł walczyć w Płocku.

Wątpliwości można mieć co do Tadeusza Zycha z Płocka, który 18 stycznia 1919 r. wyruszył z drugą grupą ochotników do obrony Lwowa²². Czy wrócił i później zginął w obronie miasta – nie wiadomo, ale widnieje na liście poległych, opracowanej na Dzień Legionowy i na tablicy pamiątkowej na odwachu.

Na liście poległych w *Jednodniówkach* przekreślone zostało nazwisko Marii Szymanowicz, która występowała jako Siwanowicz (Siwanowiczówna). Źródłem najbardziej wiarygodnym jest tu akt zgonu, gdzie jest wyraźnie napisane – Szymanowicz. Także Adam Grzymala–Siedlecki, który był w Płocku kilka dni po zakończeniu walk używa właściwego brzmienia nazwiska²³.

W *Jednodniówce* z 1935 r. dodano dwie listy uczniów Gimnazjum im. Władysława Jagiełły i Gimnazjum im. Marszałka Stanisława Matachowskiego, poległych w walkach o niepodległość i granice Polski. Wśród tych pierwszych znalazł się Leon Pokorski, którego jednak wtedy na tablicy na odwachu nie umieszczono. Przy okazji weryfikacji jego osoby udato się nieco uzupełnić biogram. O Leonie Pokorskim wspominał już we wrześniu 1920 r. ks. Ignacy Lasocki. W 1925 r. wymieniany został w artykule prasowym, jako poległy w obronie Płocka. 10 lat później powtórzono tę informację w *Jednodniówce*. Wiadomo o nim tyle, że był w pierwszej grupie płoczan, która wyruszyła 8 kwietnia 1915 r. do Legionów. Później walczył w 5 lub 6 pułku piechoty Legionów, latem 1917 r. po odmowie złożenia przysięgi został internowany w Szczypiornie. Wśród internowanych w Łomży już nie występuje, więc musiał zostać zwolniony. W 1920 r. znowu znalazł się w wojsku, prawdopodobnie w 6 pp Leg., w stopniu plutonowego. 18 sierpnia 1920 zapamiętał go ks. Ignacy Lasocki, stojącego na posterunku przy cmentarzu żydowskim na obrzeżach miasta. Według notatek z rozmów ze świadkami walk, przechowywanych w Dziale Zbiorów Specjalnych TNP „dobił się sam”. Można więc domniemywać, że będąc rannym, widząc dobijanie rannych na polu walki sam odebrał sobie życie. I choć w *Liście strat Wojska Polskiego* nie występuje, przekazy z innych źródeł można uznać za wiarygodne²⁴.

Lista poległych z *Jednodniówki* stała się podstawą do wykonania tablicy pamiątkowej, która została odsłonięta na ścianie odwachu 7 kwietnia 1935 r. w czasie obchodów Dnia Legionowego i

Fot.2. Wojewoda warszawski Bronisław Nakoniecznikow-Klukowski odświeża tabliczki pamiątek na cianie odwachu - 7 kwietnia 1935 r. („Życie Mazowsza”, 1935, nr 4, s. 107)

20-lecia wymarszu pierwszej grupy płockich do Legionów²⁵.

Jednodniówka z 1935 r. stała się podstawą do listy opublikowanej w opracowaniu ks. M.M. Grzybowskiego na temat wojny polsko-rosyjskiej 1920 r. w Płocku i na Mazowszu²⁶. Autor dodał 6 nazwisk w oparciu o „inne dostępne źródła”, głównie - artykuły w „Kurierze Płockim” z 1920 r. i akty zgonu, przechowywane w Archiwum Diecezjalnym w Płocku.

Nowe osoby, dodane przez ks. M.M. Grzybowskiego to:

- Berezowski Stanisław
- Bujankiewicz Władysław
- Kalisz Wincenty
- Lisiecki
- Ni dzi ski Wacław
- Pokorski Leon
- Skinder Bolesław

Stanisław Berezowski, Michał Lisiecki i Bolesław Skinder dodani zostali zapewne w oparciu o informacje z „Kuriera Płockiego”²⁷, Stanisław Bujankiewicz - w oparciu o akt zgonu, Leon Pokorski wystąpił w *Jednodniówce* z 1935 r., ale nie został wpisany na właściwy list poległych²⁸.

Wacława Ni dzi skiego jako poległego w Płocku wymienił jedynie Władysław Nekrasz w

opisie udziału harcerzy w obronie Płocka. W zestawieniu poległych harcerzy Chor gwi Płockiej pod koniec ksi ki ju go nie podał, wymieniając za to zgodnie z prawdą Stanisława Ni dzi skiego, poległego 1 sierpnia 1920 r. pod Nowogrodem nad Narwią²⁹.

Prawdopodobnie W. Nekrasz się pomylił, podobnie jak w przypadku Wincentego Kalisza³⁰, który również według niego miał poleć w Płocku. Jednak w opracowaniu Kazimierza Konarskiego czytamy, że był uczniem gimnazjum w Sierpcu³¹, a w Li cie strat Wojska Polskiego, że zmarł z ran 11 października 1920 r. w Warszawie jako żołnierz 49 pułku strzelców. Jest w tym pliwie, że poniósł śmierć z powodu ran odniesionych w walkach w Płocku, bo jego jednostka nie brata w nich udziału³².

Ani Wacława Ni dzi skiego, ani Wincentego Kalisza w ród poległych harcerzy nie wymienił Adam Grzymała-Siedlecki, który był w mieście po kilku dniach od zakończenia walk. Gdyby zginął w Płocku musiałby o tym wiedzieć od mieszkańców, tak jak w przypadku Antoniego Gradowskiego i Stefana Zawadzkiego.

Poza tym ks. M.M. Grzybowski do poległych w obronie Płocka za *Jednodniówką* zaliczył Jerzego M czewskiego, mimo że wcześniej cytował jego akt zgonu, który ewidentnie temu przeczy³³. Oprócz tego za *Jednodniówkami* przytoczył wymienienie ju nazwiska, które zostały tam wpisane błędnie. W kilku innych przypadkach zostały przekręcone nazwiska:

- Bujankiewicz zamiast Bajankiewicz, co wykazuje dokładna analiza zapisu aktu zgonu i indeksu nazwisk zmarłych w roku 1920³⁴,
- Korpeta zamiast Korpeta, jak jest w li cie poległych z *Jednodniówką*,
- Rogina zamiast Ragina, jak w li cie poległych w *Jednodniówkach*,
- Siwanowiczówna zamiast Szymanowiczówna, mimo cytowania aktu zgonu z prawidłowym brzmieniem nazwiska³⁵,
- Śnie y ski zamiast Świe y ski, jak w li cie poległych w *Jednodniówkach*.

Mimo odnalezienia aktu zgonu 74-letniego Franciszka Detrycha, nie umieć go na swojej li cie poległych, podobnie jak nieznaną z nazwiska kobiety, przywiezionej do szpitala w Trójcy³⁶.

Najwięcej wkładem ks. M.M. Grzybowskiego było sięgnięcie do ksi gi zgonów parafii w Bartłomiejach w Płocku z 1920 r., przechowywanej w Archiwum Diecezjalnym. Dzięki temu odnalazł dokładne informacje dotyczące młodzi Antoniego Gradowskiego, Jana Bolesława Krawczyńskiego, Władysława Bajankiewicza, Franciszka Detrycha, Stefana Zawadzkiego, Marii Szymanowicz, Jerzego Jana M czewskiego, Leona Osińskiego, Jana Głonka, Stefana Matczaka i Józefa Brom-

ke. W oparciu o dane z księgi zgonów można było uzupełnić dane personalne znanych już osób oraz dodać nowe, choć nie wszyscy wymienieni zginęli w obronie Płocka³⁷.

3 maja 1994 r. na ścianie odwachu została

Fot. 3. Informacja o śmierci Abrahama Narwy („Kurier Płocki” 1920, nr 202 z 28 sierpnia, s. 2)

odstąpiła tablica pamiątkowa z listą poległych w obronie Płocka w sierpniu 1920 r., zawierającą 59 nazwisk. W stosunku do listy ks. M.M. Grzybowskiego dodano Franciszka Solarza i Wiwatowskiego. W pozostałych przypadkach poprawiono na właściwe nazwisko Korpeta i Śnieżyński na Świerzyński.

I znowu mamy do czynienia z błędem. Szer. 6 pułku piechoty Legionów Franciszek Solarz zmarł w Płocku 17 stycznia 1920 r. w wyniku choroby³⁸, więc nie mógł brać udziału w obronie miasta, natomiast o Wiwatowskim nic nie wiadomo.

Próbę uzupełnienia listy poległych podjął rów-

Fot. 4. Informacja o mszy żałobnej w intencji por. M. Lisieckiego i pchor. B. Skindera z tatarskiego pułku utanów („Kurier Płocki” 1920, nr 208 z 3 września, s. 4)

nież Tadeusz Chrostowski. W opublikowanej w 1990 r. książce zamieścił listę poległych z *Jednodniówki Dnia Legionowego* z 1935 r.³⁹ Cztery lata później wrócił do tematu, odnajdując w aktach stanu cywilnego w Gostyninie kilka aktów zgonu obrońców Płocka, zmarłych w tamtejszym szpitalu. Jednak dokładna analiza nasuwa pewne wątpliwości. Na pewno w obronie Płocka brał udział 18-lletni Antoni Łukaszewski, syn Feliksa Cezariusza i Agaty z Kalmusów małżonków Łukaszewskich, urodzony w Warszawie, harcerz, szer. 201 pułku piechoty, który zmarł z ran w Gostyninie 21 lub 22 sierpnia 1920 r. o godzinie 14.00. Jest to jedyny żołnierz spośród

podanych przez T. Chrostowskiego, potwierdzony w innych źródłach⁴⁰.

Co do pozostałych takiej pewności nie ma. Świadkowie podali, że 21-lletni kpr. Antoni Sawicki, syn Jana i Marii Sawickich, urodzony w Machowie w ziemi mohylowskiej na Kresach, służący w 13 pułku piechoty, zmarł 18 sierpnia 1920 r. o godz. 14⁰⁰. A więc za wcześniej, aby wziąć udział w obronie Płocka i zostać przywiezionym do Gostynina⁴¹.

Jednak nawet akt zgonu nie jest do końca źródłem całkowicie wiarygodnym, bo w przypadku marynarza Wiktora Niłki świadkowie również podali, że zginął w rejonie Poptacina 18 sierpnia 1920 o godz. 10⁰⁰, kiedy z innych źródeł wiadomo, że nastąpiło to ok. 5–6 godzin później⁴².

Przy pozostałych trzech żołnierzach w aktach zgonów nie ma podanych przydziałów służbowych, więc można jedynie domniemywać, że walczyli w Płocku i jako ranni zostali ewakuowani do Gostynina, gdzie zmarli. Za wpisaniem ich na listę poległych przemawiają daty śmierci, zważając na dwa pierwsze. Są to:

- Zdzisław Lewandowski, syn Mariana i Marii Lewandowskich, urodzony w Opaleniu w powiecie lipnowskim, żołnierz, lat 18, zmarły 20 sierpnia 1920 r. o godzinie 14⁰⁰ 43,
- Kazimierz Pankowski, syn Wojciecha i Teresy Pankowskich, urodzony w Rypinie Starym w powiecie rypińskim, żołnierz, lat 25, zmarły 20 sierpnia 1920 r.⁴⁴,
- Stanisław Rajkowski, syn Wawrzyńca i Józefa Rajkowskich, żołnierz, lat 17, zmarły 27 sierpnia 1920 r. o godz. 16⁰⁰ 45.

Same daty śmierci nie są jednak wystarczająco pewnym argumentem. Przykładem może być ppor. Adam Grochal z 144 pułku strzelców, który według *Listy strat Wojska Polskiego* poległ w Gostyninie 18 sierpnia 1920 r.⁴⁶ Oczywiście, nie mógł poleć, bo w Gostyninie nie było walk, więc musiał umrzeć z ran albo zginąć w wyniku nieszczęśliwego wypadku z bronią. Data wskazywałaby na walki w Płocku, jednak miejsce i numer jednostki już to poddaje w wątpliwość. Tak więc sugerowanie się wyłącznie datą jest niewystarczające.

Natomiast w przypadku 57-lletniej Wandy Ignacy Izabeli De Nizo, która zmarła w Gostyninie 11 grudnia 1920 r. jest wątpliwe, aby była ofiarą ataku wojsk bolszewickich na Płock. Nie wiadomo na jakiej podstawie T. Chrostowski zaliczył ją do ofiar walk 18–19 sierpnia 1920 r., bo w oparciu o akt zgonu nie można tego zrobić. Być może sugerował się tym, że zgon zgłosiło jej dwóch synów z Warszawy: redaktor Jerzy De Nizo, lat 28 i Tadeusz De Nizo, lat 22, który był żołnierzem. To stanowczo za mało, aby uznać, że W.I.I. De Nizo zmarła w wyniku ran odniesionych w Płocku prawie cztery miesiące wcześniej⁴⁷.

Catkowicie błędnie T. Chrostowski uznał za poległych w obronie Płocka żołnierzy, wymienionych na obelisku w podpłockich łubkach. Zamieszczony w „Notatkach Płockich” zdjęcie było zupełnie nieczytelne, jednak podpisane „pomnik obrońców Płocka z 1920 r. w Łubkach”. Dopiero bezpośrednia weryfikacja na miejscu pozwoliła na dokładne odczytanie napisu, według którego są to mieszkańcy gminy Łubki, którzy zginęli w wojnie polsko-bolszewickiej, a nie – w obronie Płocka. Napis brzmi: „Pamięci poległych w 1920 r.” Nie ma tu więc nic na temat obrony Płocka. W ten sposób zupełnie niepotrzebnie wśród obrońców Płocka znaleźli się: Władysław Golać, Ludwik Leszczyński, Wincenty Leszczyński, Stefan Brudziński, Bolesław Modrzejewski, Franciszek Kądalski, Adam Żywiatkowski, Zygmunt Kubiński i Adam Pesel.

Dwaj z nich występują w *Liście strat Wojska Polskiego* z 1934 r. i *Księżde Jazdy Polskiej* z 1938 r. I tak dowiadujemy się, że:

- Adam Żywiatkowski był utanem 7 pułku utanów i zmarł w wyniku choroby 1 sierpnia 1920 r. w Ławrynowie⁴⁸,
- Zygmunów Kubińskich jest dwóch – pierwszy z nich był szeregowym pociągu pancernego „Piłsudczyk” i poległ 7 maja 1920 r. pod Wasilewiczami⁴⁹, a drugi był utanem 7 pułku utanów i poległ 19 maja 1920 r. pod Szarakowszczyzną⁵⁰. Który z nich pochodził z Łubek

nie da się określić, choć – ze względu na przydział A. Żywiatkowskiego – zapewne utan. Niezależnie od tych wątpliwości – żaden z nich nie zginął w Płocku.

- w *Liście strat Wojska Polskiego* występuje Stefan Brudziński (na obelisku jest Stefan Brudziński), szeregowy 5 pułku piechoty Legionów, który poległ 5 lutego 1919 r. pod Lwowem, więc nie zgadza się data i nazwisko⁵¹. Pozostałych żołnierzy z Łubek na *Liście strat Wojska Polskiego* nie ma.

Wymienione publikacje stały się podstawą do zamieszczenia przez autora tegoż artykułu własnej, rozszerzonej do 82 nazwisk listy poległych⁵². Lista – nie weryfikowana – powtórzyła wszystkie wymienione błędy poprzedników, czyli T. Chrostowskiego i ks. M.M. Grzybowskiego.

W 1998 r. Janusz Dziubak opublikował w „Nowym Tygodniku Płockim” zdjęcie zamordowanych przez żołnierzy bolszewickich Stanisława i Wacława Kuczyńskich, którzy w innych źródłach nie występują. Na nagrobku jest napisane, że „tu spoczywają zwłoki zamordowanych przez bolszewików d. 18 sierpnia 1920 r. śp. Stanisława 66 l. o. i Wacława 27 l. s. KUCZYŃSKICH z Ossówki. Cześć ich pamięci”. Data wskazywałaby na Płock jako miejsce tego tragicznego zdarzenia, jednak ich grób znajduje się na cmentarzu w Sikorzu, a ich śmierć jest potwierdzona w księdze zgonów miejscowej parafii. Jak tam czytamy obaj – ojciec i syn – byli leśnikami („leśnymi”) i zostali zabici 18 sierpnia 1920 r. O Stanisławie Kuczyńskim wiadomo, że był synem Antoniego i Józefy z Suleckich Kuczyńskich i miał 62 dwa lata – inaczej niż

Fot. 5. Kamienna płyta na obelisku w Łubkach Nowych (fot. G. Gołębiwski)

Fot. 6. Grób Stanisława i Wacława Kuczyńskich w Sikorzu (fot. G. Gołębiwski)

na nagrobku. Natomiast Władaw Kuczyński, syn Stanisława i Antoniny z Kowalskich Kuczyńskich urodził się w Trutowie Swobodach w pow. lipnowskim⁵³. Tak więc W. i S. Kuczyńskich można dopisać do ofiar żołnierzy rosyjskich w powiecie płockim.

W 2012 r. Jerzy Przedpęski i Jerzy Stefański w słowniku biograficznym płockich Żydów podali, że w obronie Płocka zginął jako ochotnik uczeń Gimnazjum im. Władysława Jagiełły Adam Szyf (1904–1920). Powołali się na tablicę pamiątkową poległych w obronie Płocka w sierpniu 1920 r. Jednak na tablicy na odwachu A. Szyf nie jest wymieniony, a na tablicy pamiątkowej z 1923 r. w LO im. Jagiełły – podobnie jak na liście poległych uczniów w *Jednodniówce* – obok jego nazwiska jest napisane, że zmarł w niewoli w 1920 r. Jedynym uzasadnieniem zaliczenia go do ofiar walk w Płocku byłoby, gdyby został wzięty do niewoli w Płocku, ale na to brak dowodów⁵⁴.

Najnowszym źródłem do ustalenia listy poległych w Płocku 18–19 sierpnia 1920 r. okazały się notatki odnalezione przez mgr Alicję Puchalską w czasie porządkowania akt, przechowywanych w Dziale Rękopisów TNP. Otóż, są to różne dokumenty dotyczące służby sanitarnej z lata 1920 r. w Płocku. Wśród nich – spisane ówkiem na maleńkich karteczkach – anonimowe, ale wiarygodne wykazy chorych żołnierzy ze szpitala wojskowego, w tym – zamordowanych przez żołnierzy bolszewickich. Część z nazwisk pokrywa się ze znanymi z innych źródeł, zwłaszcza Listy strat Wojska Polskiego, ale znajdujemy tam też kilka nowych nazwisk, nie występujących w innych źródłach. Podstawę sporządzenia wykazu stanowiło siedem źródeł, wymienionych na początku:

- „1) lista chorych i rannych w szpitalu św. Trójcy w Płocku,
- 2) lista strat szpitala polowego nr 206 w Płocku,
- 3) wiadomości dotyczące się szpitala załogi 6-go pułku w Płocku, który został dnia 18-go 8/20 roku wymordowany przez bolszewików. Wiadomości udzielał felczer Szwanowski w izbie chorych 6 pp w Płocku,
- 4) Od p. Mossakowskiej, sanitariuszki (punktu opatrunkowego Śl. N.K.P. w Płocku,
- 5) Od sierżanta [Jana] Sekundy w Komendzie Placu w Płocku,
- 6) Od dr. [Ignacego] Izaaka [Feiberga] w szp. Św. Trójcy,
- 7) Od sanit. Zawrotnego z jazdy tatarskiej i 2-go z 6-go pułku”⁵⁵.

Notatki zawierają także kilka nazwisk żołnierzy, których różne dokumenty (karta mundurowa, list od żony lub siostry, skierowania do izby chorych) znalaziono w szpitalu. Nie są to jednak dowody rozstrzygające, bo np. jeden z żołnierzy – utan Wincenty Kowalczyk – (znaleziono jego kartę zaprowiantowania) został wy-

ekspediowany 10 sierpnia 1920 r. do szpitala we Włocławku. Może to więc świadczyć o tym, że przewinili się przez izbę chorych batalionu 6 pp Leg. Według opinii felczera Szwanowskiego na listę zamordowanych można wpisać trzech żołnierzy. Są to Józef Stasiak z 37 pp, Daniel Terkan⁵⁶ i Adam Różycki. Wśród notatek jest krótka lista 11 nazwisk żołnierzy, którzy zostali wymordowani przez żołnierzy bolszewickich. Znaleźli się na niej: plut. Miałgas oraz szeregowi: Ignacy Plaga, Ignacy Samsel, Konstanty Czącek (Wącek?, Więcek?), Józef Tobołewski, Ignacy Brucharczyk, Konstanty Zaroch, Stanisław Chorążkiewicz, Piotr Petreszyn, Wasyl Kurka, Grzegorz Lupor, który dalej został określony jako „zabity od kuli pierwszy niewolnik z Ukrainy”⁵⁷.

Dalej sporządzający notatkę pisze, że „w rozmowie z felczerem Szwanowskim, który był ostatnim obecnym w czasie mordowania rannych wspólnie z sanitariuszami Zawrotnym i Klusińskim i pani [Heleny] Wagnerowej otrzymałem następujące zeznania”, że zostali zamordowani:

- sanitariusz Korpeta,
- szeregowiec Chorążkiewicz,
- szeregowiec Wącek,
- sanitariusz Żarno (Zaroch –?),
- sanitariusz Samsel.

Poza tym zabity został kucharz szpitalny, pochodzący ze wsi Wolkowa, Edmund Goebelt z jazdy telegraficznej i „dobił się sam” plut. Pokorski. Według notatek zamordowano 22 rannych lub chorych żołnierzy i kilku sanitariuszy⁵⁸.

Wymieniony Konstanty Wącek lub Czącek to niemal na pewno potwierdzony w *Liście strat Wojska Polskiego* Konstanty Więcek. Tak więc te skromne notatki potwierdzają śmierć kilku żołnierzy oraz dodają kolejne nazwiska.

Być może w przyszłości uda się jeszcze dodać kilku żołnierzy, bowiem na pewno nie jest to ostateczne zestawienie, co można zilustrować przykładem plut. zand. Piotra Słyszki. Otóż, po uroczystościach 73. rocznicy obrony Płocka 18 sierpnia 2013 r. z kierowniczką Wydziału Kultury Urzędu Miasta Płocka p. Jadwigą Wajnarowską–Nadrowską skontaktowała się p. dr Helena Żurek, mieszkająca pod Grajewem, z informacją, że jej stryj – plut. zand. Piotr Słyszko (ur. w 1898 r. w Zaliszczach, gm. Opole, pow. włodawski) walczył w obronie Płocka w sierpniu 1920 r. w plutonie zandarmerii wojskowej. Ranny w brzuch początkowo leżał w płockim szpitalu polowym, skąd został przeniesiony do szpitala w Kutnie. Jednak tam po 3 tygodniach – 8 września 1920 r. – zmarł w wieku 22 lat i został pochowany na miejscowym cmentarzu. W okresie międzywojennym jego nazwisko znalazło się na obelisku w podwłodawskim Opolu wśród innych mieszkańców gminy poległych w walkach o niepodległość. Inskrypcja jemu poświęcona brzmi: „Słyszko Piotr,

Fot. 7. Kpt. Mieczysław Głogowiecki, poległy pod Trzepowem 18 VIII 1920 r. (*Historia 6 pułku piechoty Legionów Józefa Piłsudskiego*, t.I., Tradycja, Warszawa 1939, s. 78;

plut. żand. wojsk pol., przeżywszy lat 22 zmarł d. 6 IX 1920 r. wskutek ran odniesionych w obronie Ojczyzny na ulicach Płocka⁵⁹.

Idąc tropem P. Słyszki sprawdziliśmy w Urzędzie Stanu Cywilnego w Kutnie akta zgonów od połowy sierpnia do końca 1920 r. W księdze zgonów odnotowano zaledwie dwa przypadki śmierci wojskowych. 2 października 1920 r. w szpitalu w Kutnie zmarł „Michał Ignaczak, lat dwadzieścia mający, żołnierz armii polskiej, urodzony w parafii Goszczanów, syn Baltazara i Antoniny z Ciupów małżonków Ignaczak”⁶⁰. Drugim zabitym bądź zmarłym był 20-letni „bolszewik urodzony w Rosji” Aleksiej Pielowicz, 28 października 1920 r. przywieziony martwy do szpitala św. Walentego⁶¹. Natomiast ciekawych informacji dostarcza analiza *Listy strat Wojska Polskiego*. Otóż, w interesującym nas okresie w Kutnie zmarło z ran kilku żołnierzy, z których niektórzy być może byli ofiarami walk w Płocku:

- 16 sierpnia 1920 r. zmarł z ran szer. 14 pp Stanisław Andrzejewski⁶². Przydział służbowy wskazywałby na walki pod Włocławkiem.
- 20 sierpnia 1920 r. zmarł z ran szer. (przydział nieznan) Józef Jędrzejek⁶³,
- 20 sierpnia 1920 r. zmarł z ran kpr. 14 pułku ułanów Jan Kubicki⁶⁴,
- 20 sierpnia 1920 r. zmarł z ran szer. (przydział nieznan) Czesław Ziółkowski⁶⁵, wymieniony na liście poległych z *Jednodniówki*.

Biorąc pod uwagę, że potwierdziła się informacja co do C. Ziółkowskiego, można zaryzy-

Fot. 8. Obelisk w podwrocławskim Opolu

kować, że Józef Jędrzejek również śmiertelne rany odniósł w Płocku. Natomiast kpr. J. Kubicki musiał zostać ranny w innym rejonie, bo w Płocku 14 pułk ułanów nie walczył.

Z kolei według zapisów w księdze zgonów parafii rzymsko-katolickiej w Sierpcu z 1920 r. w tamtejszym szpitalu w sierpniu 1920 r. zmarło czterech polskich żołnierzy:

- 18 sierpnia 1920 r. o godzinie 8⁰⁰ rano zmarł „w szpitalu polowym rosyjskim” żołnierz 14

Fot. 9. Grób kpt. Mieczysława Głogowieckiego na cmentarzu garnizonowym w Płocku w dniu 18 VIII 2013 r. (fot. G. Gołębski)

- pp Szulkowski, „wzięty do niewoli jako ciężko ranny”⁶⁶ – sądząc z przydziału – pod Włocławkiem,
- 24 sierpnia 1920 r. o godz. 3⁰⁰ rano zmarł 18-letni żołnierz Adam Mieszczyński, ur. w Dobrzyniu nad Wisłą, zam. w Sierpcu, syn Antoniego i Marianny z Kowalewskich małżonków Mieszczzańskich⁶⁷,
  - 28 sierpnia 1920 r. o godz. 19⁰⁰ zmarł 20-letni żołnierz 3 kompanii 1 pułku strzelców podhalańskich Franciszek Cyryk⁶⁸,
  - 2 października 1920 r. o godz. 11⁰⁰ wieczorem zmarł żołnierz batalionu wartowniczego 6 pp Leg. 18-letni Antoni Myścibrodzki, „urodzony i zapisany do ksiąg ludności w Warszawie, syn Antoniego i Antoniny z Weissów małżonków Myścibrodzkich”⁶⁹.
- Spośród tych czterech żołnierzy Adam Mieszczyński jest podany w liście poległych w *Jednodniówce*. Można zastanawiać się nad wpisaniem do poniższej listy strat Franciszka Cyryka, ale może to być Franciszek Syrek, wymieniony niżej.
- Na *Liście strat Wojska Polskiego* jest wielu żołnierzy 6 pułku piechoty Legionów i innych jednostek, walczących w Płocku, gdzie jako data śmierci wpisany jest sierpień 1920 r. lub tylko rok 1920. Być może polegli lub zmarli z ran w Płocku, jednak pozostaje to tylko w sferze domysłów. Wszak 6 pp Leg. walczył nie tylko w Płocku. Dlatego należy podchodzić do tego z dużą ostrożnością, bo żołnierze garnizonu płockiego – nawet 18 sierpnia 1920 r. – umierali nie tylko w trakcie walk. Przykładem może być st. szer. 6 pp Leg. Paweł Krewski, który tego dnia zmarł w Płocku w wyniku choroby⁷⁰. Z podobnej przyczyny zmarli:
- 29 sierpnia 1920 r. – strz. 4 p. strz. podhalańskich Franciszek Syrek⁷¹,
  - 30 sierpnia 1920 r. – strz. stuckiego p. strz. Julian Sobczyński⁷²,
  - 2 września 1920 r. – szer. 6 pp Leg. Ignacy Łędkowski⁷³.
- Uwzględniając powyższe uwagi publikowana poniżej lista jest dotychczas najpełniejszą, wykorzystującą chyba wszystkie dostępne źródła. Szczególnie wiele wniosła analiza *Listy strat Wojska Polskiego*, opracowanej w 1934 r. przez Wojskowe Biuro Historyczne⁷⁴. W związku z tym w poniższym zestawieniu znalazły się osoby, co do których raczej nie ma wątpliwości, że zginęły bądź bezpośrednio w wyniku walk, bądź na skutek odniesionych ran. Oczywiście, najbardziej wiarygodne są osoby potwierdzone w *Liście strat Wojska Polskiego, Historii 6 Pułku Piechoty Legionów*, aktach zgonów lub zgodnych przekazach świadków wydarzeń.
- Wątpliwości pozostają jedynie w przypadku 20 osób z listy z *Jednodniówek*, która jest mało wiarygodna i nierzetelna. Są to nazwiska ze zna-

kiem zapytania i adnotacją „*brak danych*”, co oznacza, że praktycznie jedynym źródłem była *Jednodniówka*. Pozostawiono je na liście jedynie z braku dowodów na to, że są tam wpisane błędnie. Podobne wątpliwości dotyczą Wiwatowskiego i czterech żołnierzy, zmarłych w Gostyninie: kpr. Antoniego Sawickiego, Zdzisława Lewandowskiego, Kazimierza Pankowskiego i Stanisława Rajkowskiego.

Tam, gdzie dało się to ustalić – podano stopień wojskowy i przydział służbowy. Jeżeli obok nie ma daty i miejsca śmierci oznacza to, że żołnierz zginął w Płocku 18 sierpnia 1920 r. W kilku przypadkach jako data śmierci występuje 19 sierpnia, w przypadku zmarłych z ran – daty są późniejsze i podane inne miejsca śmierci.

W przypadku żołnierzy 6 pułku piechoty Legionów oraz ułanów tatarskiego pułku ułanów można zakładać, że większość z nich zginęła w starciu na przedpolu Płocka 18 sierpnia 1920 r. W przypadku sanitariuszy szpitala wojskowego autorzy *Listy strat Wojska Polskiego* podali, że „polegli”, jednak jest niemal pewne, że zostali zamordowani.

Lista poległych w obronie Płocka 18–19 sierpnia 1920 r. oraz zmarłych z ran w późniejszym czasie

1. **Assante Izaak** (?) – brak danych⁷⁵,
2. **Bajankiewicz Władysław**, sierż., Wojskowy Urzędu Gospodarczy w Płocku, lat 22, zginął na Starym Rynku⁷⁶,
3. **Berezowski Stanisław** – inżynier, zmarł z ran, odniesionych w czasie przejazdu przez most, towarzysząc kpt. Albertowi de Bur⁷⁷,
4. **Bielawski Józef** – sierż., 6 pp Leg.⁷⁸,
5. **Braciszewski Wincenty**, kpr., 6 pp Leg.⁷⁹,
6. **Brodziński Lucjan** (?) – brak danych⁸⁰,
7. **Brucharczyk Ignacy** – szer., przydział nieznan, zamordowany w szpitalu załogi,
8. **Chorążewicz Stanisław** – szer., szpital załogi Płocka⁸¹,
9. **Detrych Franciszek** – cywil, lat 74, zginął przy ul. Kościuszki 4 o godz. 17⁰⁰ 18 VIII 1920 r.⁸²,
10. **Dutkiewicz Franciszek** (?) – brak danych⁸³,
11. **Kufsiński Jan** (?) – brak danych⁸⁴,
12. **Głogowiecki Mieczysław** (11 X 1889–18 VIII 1920), pochodził z Kolbuszowej na Rzeszowszczyźnie, kpt., 6 pp Leg., dowódca batalionu zapasowego 6 pułku piechoty Leg., zginął pod Trzepowem, odpierając natarcie 14 szwadronów nieprzyjacielskiej kawalerii z III Korpusu Konnego⁸⁵,
13. **Głowacki Leon** (?) – brak danych⁸⁶,
14. **Goebelt Edmund** – 9 kompania telegraficzna jazdy⁸⁷,
15. **Gołubowicz Józef** – plut., tatarski pułk ułanów⁸⁸,

16. **Gorczyca Leon** – szer., 6 pp Leg.⁸⁹,
17. **Gradowski Antoni** – harcerz, uczeń IV klasy Gimnazjum im. Władysława Jagiełły, lat 14, według aktu zgonu zginął 18 sierpnia 1920 r. o godz. 12⁰⁰ „przy okopach w Płocku”⁹⁰,
18. **Gródkowski Jan** – szer., 6 pp Leg.⁹¹,
19. **Gwiazda Władysław** – szer. 6 pp Leg.⁹²,
20. **Hammer Chaim (?)** – brak danych⁹³,
21. **Januchta Jacek** – szer. 6 pp Leg.⁹⁴,
22. **Jeziernski Walerian** – szer., 6 pp Leg.⁹⁵,
23. **Jędrzejek Józef (?)** – szer., przydział nieznan, zmarł z ran 20 VIII 1920 r. w szpitalu w Kutnie⁹⁶,
24. **Jóźwiak Kazimierz** – szer., 6 pp Leg.⁹⁷,
25. **Jóźwiak Michał** – marynarz Flotylli Wiślanej, sternik na statku „Stefan Batory”, zginął w wyniku ostrzału artyleryjskiego⁹⁸,
26. **Kondracki Józef** – starszy marynarz, Flotylla Wiśłana, służył na statku „Stefan Batory”, utonął w czasie ostrzału artyleryjskiego⁹⁹,
27. **Konojadzki Jan** – szer. 6 pp Leg.¹⁰⁰,
28. **Korpeta Józef** – sanitariusz szpitala załogi Płocka, zamordowany¹⁰¹,
29. **Kozłowski Bolesław (?)** – brak danych¹⁰²,
30. **Krawczyński Bolesław Jan** – marynarz, Flotylla Wiśłana, lat 26, zginął na statku „Stefan Batory” na Wiśle od pocisku armatniego¹⁰³,
31. **Kulesza Bolesław** – ułan, tatarski pułku ułanów¹⁰⁴,
32. **Kurka Wasyl** – szer., stopień i przydział nieznan, zamordowany w szpitalu załogi Płocka¹⁰⁵,
33. **Lewandowski Stanisław** – szer., 6 pp Leg.¹⁰⁶,
34. **Lewandowski Zdzisław** – lat 18, zmarł z ran 20 VIII 1920 r. w Gostyninie¹⁰⁷,
35. **Lewicki Bronisław** – szer., 6 pp Leg.¹⁰⁸,
36. **Lisiecki Michał (12 IX 1894 – 18 VIII 1920)** – por., tatarski pułk ułanów¹⁰⁹,
37. **Ludowski Franciszek** – szer., 101 pp, poległ 19 VIII 1920 r.¹¹⁰,
38. **Lupor Grzegorz** – szer., stopień i przydział nieznan, zamordowany w szpitalu załogi Płocka¹¹¹,
39. **Łukaszewski Antoni** – harcerz, szer., 201 pp, lat 18, zmarł z ran 21 lub 22 VIII 1920 r. w Gostyninie, pochowany na miejscowym cmentarzu¹¹²,
40. **Maciejowski Antoni (?)** – brak danych¹¹³,
41. **Malewski Władysław** – kpr., sztab 2 Dywizji Litewsko-Białoruskiej, poległ 19 VIII 1920 r.¹¹⁴,
42. **Maszczycki Radzoń** – szer., sztab 2 Dywizji Litewsko-Białoruskiej, poległ 19 VIII 1920 r.¹¹⁵,
43. **Matysiak Kazimierz (?)** – brak danych¹¹⁶,
44. **Matysiak Tadeusz** – szer., 10 pp¹¹⁷,
45. **Miałgas** – plut., przydział nieznan, zamordowany w szpitalu 6 pp Leg.¹¹⁸,
46. **Michalak Stanisław** – st. szer., zakłady 2 Dywizji Litewsko-Białoruskiej¹¹⁹,
47. **Mieszczyński Adam** – lat 18, ur. w Dobrzy-
- niu nad Drwęcą, syn Antoniego i Marianny z Karolewskich, małżonkóW Mieszczyńskich, zamieszkały w Sierpcu, przydział wojskowy nieznan, zmarł z ran 24 VIII 1920 r. w Sierpcu¹²⁰,
48. **Narek Emil** – ułan, tatarski pułku ułanów¹²¹,
49. **Narwa Abraham** – 26-letni ochotnik, schwytany i zamordowany przez żołnierzy rosyjskich na Starym Rynku przed kościołem farynym¹²²,
50. **Nitka Wiktor** – bosmanmat (plut. mar.), Flotylla Wiśłana, lat 23, ur. we Lwowie 24 lutego 1898 r., zginął w czasie ostrzału statku „Stefan Batory”, pochowany na cmentarzu w Radziwiu¹²³,
51. **Nordenberg Ber (?)** – brak danych¹²⁴,
52. **Nowakowski Jan** – szer., 6 pp Leg.¹²⁵,
53. **Ogman Chaim** – szer., 10 pp, poległ 19 VIII 1920 r.¹²⁶,
54. **Olszanowski Józef** – stopień i przydział nieustalony¹²⁷,
55. **Ostrowski Józef** – stopień nieustalony, 4 batalion saperów¹²⁸,
56. **Pankowski Kazimierz** – lat 25, zmarł z ran 20 VIII 1920 r. w Gostyninie¹²⁹,
57. **Petreszyn Piotr** – szer., przydział nieznan, zamordowany w szpitalu batalionu 6 pp Leg.¹³⁰,
58. **Piotrowski Franciszek** – plut., 101 pułk piechoty, zmarł z ran 21 VIII 1920 r. w Płocku¹³¹,
59. **Piotrowski Kazimierz** – ułan, tatarski pułk ułanów¹³²,
60. **Piotrowski Stanisław** – plut., 1 pułk strzelców podhalańskich¹³³,
61. **Plaga Ignacy** – szer., szpital załogi Płocka¹³⁴,
62. **Pokorski Leon** – były uczeń Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Płocku, plut., 6 pp Leg., ranny w walkach pod Trzepowem, popełnił samobójstwo¹³⁵,
63. **Pokrzywnicki Aleksander** – wachmistrz, pluton żandarmerii wojskowej, ranny w czasie walki, został dobity przez żołnierzy rosyjskich¹³⁶,
64. **Prokopowicz Zofia** – sierż., 6 pp Leg. zmarła z ran w W-wie¹³⁷,
65. **Ragina Wacław (?)** – brak danych¹³⁸,
66. **Rajkowski Stanisław** – lat 17, przydział nieustalony, zmarł z ran 27 sierpnia 1920 r. w Gostyninie¹³⁹,
67. **Rotenberg Uszer (?)** – brak danych¹⁴⁰,
68. **Różycki Adam** – stopień i przydział nieustalony¹⁴¹,
69. **Samsel Ignacy** – sanitariusz szpitala załogi Płocka¹⁴²,
70. **Sawicki Antoni** – kpr., 13 pp, lat 21, zmarł 18 sierpnia 1920 r. w szpitalu w Gostyninie¹⁴³,
71. **Sawicki Jan** – 9 kompania telegraficzna jazdy, zmarł z ran 10 września 1920 r. w Kutnie¹⁴⁴,
72. **Skinder Bolesław** – pchor., tatarski pułk ułanów¹⁴⁵,
73. **Skudlarek Józef** – szer., 6 pp Leg.¹⁴⁶,

74. **Styszko Piotr** (21 VI 1898 r.)– plut., żandarmeria wojskowa, zmarł z ran w szpitalu w Kutnie 6 IX 1920 r. i tam pochowany¹⁴⁷.
75. **Stasiak Józef** – szer., 37 pp, żołnierz zamordowany w szpitalu załogi Płocka¹⁴⁸.
76. **Stawicki Józef** – szer., 6 pp Leg.¹⁴⁹.
77. **Sternal Jan** – szer., 12 pp, poległ 19 VIII 1920 r.¹⁵⁰.
78. **Szenwicz Dawid** (?) – brak danych¹⁵¹.
79. **Szenuże Dawid** – szer., szpital załogi Płocka¹⁵².
80. **Szklarski Aleksander** – szer., 6 pp Leg.¹⁵³.
81. **Szymanowicz Maria** – osoba cywilna, lat 40, zginęła 19 VIII 1920 r. na ul. Kościuszki¹⁵⁴.
82. **Szymański Izidor** (?) – brak danych¹⁵⁵.
83. **Śliwowski Ignacy** (?) – brak danych¹⁵⁶.
84. **Świerczewski Stanisław** – szer., 6 pp Leg., ranny w starciu pod Trzепowem 18 VIII 1920 r., zmarł z ran 19 VIII 1920 r. w szpitalu polowym nr 604 w Płocku¹⁵⁷.
85. **Świeżyński Czesław** (?) – brak danych¹⁵⁸.
86. **Świtalski Jan** – członek Straży Obywatelskiej¹⁵⁹.
87. **Terkan Daniel** – stopień i przydział nieustalony, zamordowany w szpitalu załogi Płocka¹⁶⁰.
88. **Ulicki Stanisław** (?) – brak danych¹⁶¹.
89. **Wachall Tadeusz** (15 XI 1896–18 VIII 1920) ppor., 15 pułk artylerii ciężkiej¹⁶².
90. **Więcek Konstanty** – szer., szpital załogi Płocka¹⁶³.
91. **Wileski Stanisław** – szer., przydział nieustalony¹⁶⁴.
92. **Wilkowski Szymon** – strz., kowieński pułk strzelców¹⁶⁵.
93. **Wiwatowski** (?) – brak danych¹⁶⁶.
94. **Wnęk Jan** – szer., 102 pp¹⁶⁷.
95. **Wojnowski Walenty** – szer., przydział nieustalony, zamordowany w szpitalu załogi Płocka¹⁶⁸.
96. **Wolejko Piotr** – szer., sztab 2 Dywizji Litewsko-Białoruskiej, poległ 19 VIII 1920 r.¹⁶⁹.
97. **Zawidzki Stefan** – harcerz, uczeń IV klasy I Gimnazjum Męskiego, lat 14, zginął w domu przy ul. Kościuszki 4–18 VIII 1920 r. o godzinie 18⁰⁰ 170.
98. **Zieliński Stanisław** – st. szer., 6 pp Leg.¹⁷¹.
99. **Ziembicki Franciszek** (?) – brak danych¹⁷².
100. **Ziółkowski Czesław** – szer., przydział nieznany, zmarł z ran 20 VIII 1920 w Kutnie¹⁷³.
101. **Zych Tadeusz** (?) – brak danych¹⁷⁴.
102. **Żaroch Konstanty** – szer., szpital załogi Płocka¹⁷⁵.
103. **NN** – 15–17 letni chłopiec, ostrzeliwujący 18 VIII 1920 r. żołnierzy rosyjskich z wieży kościoła farnego, schwytyany i zamordowany przez nich na Starym Rynku¹⁷⁶.
104. **NN** – kucharz szpitala załogi Płocka, pochodzący ze wsi Walkowa¹⁷⁷.
105. **NN** – kobieta, przywieziona do szpitala św. Trójcy w Płocku, zginęła 19 VIII 1920 r.¹⁷⁸

Przypisy

- ¹ *Wybór dokumentów do bitwy warszawskiej. Działania 13–21 VIII 1920 r.*, cz. II, oprac. M. Tarczyński, dok. nr 76 – meldunek sytuacyjny dowódcy Frontu Północnego z 20 sierpnia 1920 r., „Wojskowy Przegląd Historyczny”, 1991, nr 2, s. 126.
- ² M. Macieszyna, A. Macieszka, *Przewodnik po Płocku*, Płock 1922, s. 30; A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1931, s. 171; T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1932, s. 380; T. Chrostowski, *Obrona Płocka 1920*, Płock 1990, s. 34.
- ³ *Lista poległych w obronie m. Płocka w 1920 roku (niezupelna)*, [w:] *Jednodniówka „Dnia Legionowego” w Płocku 8.IV.1934 r.*, s. 14.
- ⁴ *Jednodniówka „Dnia Legionowego” w Płocku 7.IV. 1935 r.*, s. 14.
- ⁵ *Ibidem, Lista poległych w obronie m. Płocka w roku 1920 (niezupelna)*, s. 14.
- ⁶ *Zgon zastluzonego strazaka*, „Głos Mazowiecki” 1938, nr 254 z 5–6 listopada, s. 1. Pomyłkę ustalił A.J. Papierowski i J. Stefański w swoim słowniku biograficznym plockzan (*Plockczanie znani i nieznan*, t. 2, Płock 2007, s. 123).
- ⁷ *W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich*, pr. zb., Lwów 1926, s. 108; *Mazowsze Płockie na odsiecz Lwowa*, „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1930, nr 11, s. 79.
- ⁸ *W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich*, s. 115; *Mazowsze Płockie na odsiecz Lwowa*, s. 79.
- ⁹ *W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich*, s. 162 (według tego opracowania poległ 2 V 1919 r.); *Mazowsze Płockie na odsiecz Lwowa*, s. 79; *Lista straż Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnie 1918–1920*, Warszawa 1934, nr 45 386, s. 1022.
- ¹⁰ *Historia 6 Pułku Piechoty Legionów Józefa Piłsudskiego*, t. I, *Tradycje*, oprac. E. Skarbek (dalej – *Historia 6 pp Leg.*), Warszawa 1939, s. 86, 112.
- ¹¹ Archiwum Diecezjalne w Płocku (dalej – ADP), księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku 1919–1921, poz. nr 480; Z. Kozanecki, *Wiek walki o dwie wolności*, Płock 2001, s. 147–148; ks. M.M. Grzybowski, *Wojna polsko-rosyjska 1920 r. w Płocku i na Mazowszu. Studium historyczno-pastoralne*, Płock 1990, s. 79. Na tablicy pamiątkowej z 1923 r. w LO im. Jagielly przekreślono nazwę wsi, podając że poległ pod Kondracjami.
- ¹² *Lista straż Wojska Polskiego...*, nr 26 064, s. 580, *Historia 6 pp Leg.*, s. 119. W Historii 6 pp Leg. omyłkowo występuje jako Modrzeński, pozostałe dane się zgadzają.
- ¹³ *Lista straż Wojska Polskiego...*, nr 46 487, s. 1047.
- ¹⁴ *O uczniu – żołnierzu*, oprac. K. Konarski, Warszawa–Lwów 1922, s. 198.
- ¹⁵ W. Nekrasz, *Harcerze w bojach 1914–1921*, t. II, Warszawa 1931, s. 385.
- ¹⁶ Z. Kozanecki, *op. cit.*, s.148.
- ¹⁷ *Jednodniówka ...*, 8 IV 1934, s. 14.
- ¹⁸ *Jednodniówka ...*, 7 IV 1935, s. 15.
- ¹⁹ *O uczniu – żołnierzu*, s. 198; tablica pamiątkowa w Gimnazjum im. Jagielly; W. Nekrasz, *op. cit.*, s. 385; *Jednodniówka...*, 7 IV 1935, s. 15; *Lista straż Wojska Polskiego...*, nr 14 843, s. 330; M. Mroczkowski, *Pierwsza Polska Szkoła Średnia w Płocku w latach 1905–1945*, [w:] 100 lat Jagiellonki. Z dziejów polskiej szkoły średniej w Płocku 1906–2006, pod red. A.M. Stogowskiej, Płock 2006, s. 45 (M. Mroczkowski podał, że J. Kamiński był ochotnikiem 20 pułku szwoleżerów, nie dostrzegając „1” na bardzo słabo czytelnej tablicy na grobie); tablica nagrobna na cmentarzu przy ul. Kobylńskiego.
- ²⁰ *O uczniu – żołnierzu*, s. 198, *Jednodniówka ...*, 8 IV 1934, s. 14; *Jednodniówka ...*, 7 IV 1935, s. 14, 15.
- ²¹ Z. Kozanecki, *op. cit.*, s.148

- ²² *Mazowsze Płockie na odsiecz Lwowa*, s. 79.
- ²³ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja..., akt zgonu nr 417; A. Grzymała-Siedlecki, *Cud Wisły. Wspomnienia korespondenta wojennego*, Warszawa 1921, s. 155; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 79.
- ²⁴ Dział Rękopisów TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, Spis wydawni 20 IX 1920 r., ks. I. Lasocki, „*Stanisławówka*” wobec napaadu bolszewickiego, „*Kurier Płocki*” 1920, nr 225 z 24 września, s. 2; *Za dusze poległych legionistów – płoczan*, „*Dziennik Płocki*” 1925, nr 180 z 5 sierpnia, s. 2; *Synowie Płocka i Ziemi Płockiej dziękują za pamięć i opiekę Radzie m. Płocka*, „*Dziennik Płocki*” 1935, nr 81 z 5 kwietnia, s. 3; F. Wybuli, *Legionista Mazowsza Płockiego w obozach Szczypiory i Łomży*, „*Życie Mazowsza*” 1935, nr 4, s. 114; *Jednodniówka „Dnia Legionowego” w Płocku 7 IV 1935 r.*, s. 15; *Historia oddziału płockiego*, ibidem, s. 3; A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznani*, t. 2, Płock 2007, s. 491.
- ²⁵ *Z obchodu Dnia Legionowego w Płocku*, „*Głos Mazowiecki*” 1935, nr 83 z 8 kwietnia, s. 1; *Legionom cześć!*, „*Dziennik Płocki*” 1935, nr 83 z 9 kwietnia, s. 3; F. W.[ybuli], *Dzień Legionowy w Płocku*, „*Życie Mazowsza*” 1935, nr 4, s. 106–108. Tablica została zniszczona przez Niemców w czasie okupacji.
- ²⁶ ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177.
- ²⁷ *Śp. Stanisław Berezowski*, „*Kurier Płocki*” 1920, nr 210 z 5 września, s. 2; *Chwała ziemi płockiej*, „*Kurier Płocki*” 1920, nr 223 z 22 września, s. 3; [Klepsydral], „*Kurier Płocki*” 1920, nr 207 z 2 września, s. 4, nr 208 z 3 września, s. 4.
- ²⁸ *Jednodniówka Dnia Legionowego...*, 7 IV 1935 r., s. 15.
- ²⁹ W. Nekrasz, *op. cit.*, s. 62, 385. Na tablicy pamiątkowej w LO im. Małachowskiego jest Stanisław Niłdziński.
- ³⁰ W. Nekrasz, *op. cit.*, s. 62, 385.
- ³¹ *O uczniu – żołnierzu*, oprac. K. Konarski, Warszawa-Lwów 1922, s. 199.
- ³² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 14 667, s. 326.
- ³³ ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 79.
- ³⁴ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja..., akt zgonu nr 427. Nazwisko Bojaniewicz wyraźnie jest napisane w egzemplarzu księgi zgonów, przechowywanym w Urzędzie Stanu Cywilnego w Płocku.
- ³⁵ ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 79.
- ³⁶ Ibidem, s. 79.
- ³⁷ Ibidem, s. 78,79.
- ³⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 36 282, s. 811; *Historia 6 pp Leg.*, nr 156, s. 121.
- ³⁹ T. Chrostowski, *Obrona Płocka*, s. 35,36. Izaak Assante występuje z „literówka” jako Assanle.
- ⁴⁰ Urząd Stanu Cywilnego w Gostyninie (dalej – USC Gostynin). Księga urodzin, małżeństw i zgonów parafii rzymsko-katolickiej w Gostyninie w 1920 r., akt zgonu nr 182; *Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnie 1918–1920*, Warszawa 1934, nr 22821, s. 506; T. Chrostowski, *Uzupelnienie listy poległych obrońców Płocka*, „*Notatki Płockie*” 1994, nr 4, s. 22. Według *Listy strat Wojska Polskiego* zmarł 21 sierpnia, wg aktu zgonu – 22 VIII 1920 r. W artykule w „*Kurjerze Płockim*” z 1921 r. (*O uczczeniu obrońców Płocka pochowanych w Gostyninie*, „*Kurier Płocki*” 1921, nr 184 z 14 sierpnia, s. 3) omyłkowo podano nazwisko Łukasiewicz.
- ⁴¹ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 174; T. Chrostowski, *op. cit.*, s. 22.
- ⁴² ADP, Księga zmarłych parafii św. Benedykta..., akt zgonu nr 88; K. Taube, O. Żukowski, *Zarys historii wojennej flotyli rzecznych*, Warszawa 1931, s. 69–71, 73; J. Dyskant, *Wojenne flotylice wiślane 1918–1939*, Warszawa 1997, s. 72; J. Przybylski, *Marynarze w walce o niepodległość Polski 1918–1920*, Warszawa 1999, s. 118–121.
- ⁴³ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 175. T. Chrostowski, *op. cit.*, s. 22.
- ⁴⁴ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 176. T. Chrostowski, *op. cit.*, s. 22.
- ⁴⁵ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 189. T. Chrostowski, *op. cit.*, s. 22.
- ⁴⁶ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 10 986, s. 242.
- ⁴⁷ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 290; T. Chrostowski, *op. cit.*, s. 22.
- ⁴⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 46 928, s. 1057; *Księga jazdy polskiej*, pod red. B.Wieniewy–Długoszowskiego, Warszawa 1938, wykaz poległych kawalerzystów i artylerzystów konnych, nr 4 052, s. 400.
- ⁴⁹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 19 913, s. 441.
- ⁵⁰ Ibidem, nr 19 914, s. 441; *Księga Jazdy Polskiej*, lista poległych kawalerzystów i artylerzystów konnych, nr 1680, s. 370.
- ⁵¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 3 404, s. 74.
- ⁵² G. Gołębiowski, *Obrona Płocka przed bolszewikami 18–19 sierpnia 1920 r.*, Płock 2004, s. 163–165.
- ⁵³ Księga zgonów parafii rzymsko-katolickiej w Sikorzcu, akty zgonu nr 26 i 27 z 1920 r.; J. Dziubak, *Moje wspomnienia z 1920 r.*, „*Nowy Tygodnik Płocki*” 1998, nr 33 z 23 sierpnia, s. 7; zdjęcie podarowane autorowi przez J. Dziubaka.
- ⁵⁴ *Jednodniówka...*, z 7 IV 1935 r., s. 15; J. Przedpełski, J. Stefański, *Żydzi płoccy w dziejach miasta*, Płock 2012, s. 159; tablica pamiątkowa na pl. Narutowicza na budynku dawnego odwachu; tablica pamiątkowa z 1923 r. w LO im. Władysława Jagiełły. K. Konarski w 1922 r. podał, że A. Szyf zaginał (*O uczniu – żołnierzu*, s. 198).
- ⁵⁵ Dział Rękopisów Biblioteki im. Zielińskich TNP (dalej – Dz. Rkps. TNP), Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wydawni dnia 20 IX 1920 r.
- ⁵⁶ Nazwisko napisane bardzo niewyraźnie.
- ⁵⁷ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wydawni dnia 20 IX 1920 r.
- ⁵⁸ Ibidem.
- ⁵⁹ Informacje przekazane autorowi przez dr Helenę Żurek w rozmowie telefonicznej 20 sierpnia 2013 r.
- ⁶⁰ USC w Kutnie, duplikat aktów urodzonych, zaślubionych i zmarłych w 1920 r. w Kutnie, poz. 482.
- ⁶¹ Ibidem, poz. 503.
- ⁶² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 397, s. 9.
- ⁶³ Ibidem, nr 13 947, s. 310.
- ⁶⁴ Ibidem, nr 19 881, s. 440.
- ⁶⁵ Ibidem, nr 46 270, s. 1042.
- ⁶⁶ Księga zgonów parafii św. Wita, Modesta i Krescencji w Sierpcu za lata 1917–1924, poz. 182.
- ⁶⁷ Ibidem, poz. 191.
- ⁶⁸ Ibidem, poz. 195.
- ⁶⁹ Ibidem, poz. 211.
- ⁷⁰ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 19 136, s. 424.
- ⁷¹ Ibidem, nr 37 976, s. 849.
- ⁷² Ibidem, nr 36 022, s. 805.
- ⁷³ Ibidem, nr 22 562, s. 501.
- ⁷⁴ *Lista strat Wojska Polskiego*. Polegli i zmarli w wojnie 1918–1920, Warszawa 1934.
- ⁷⁵ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; J. Przedpełski, J. Stefański, *op. cit.*, s. 34; tablica pamiątkowa z nazwiskami poległych obrońców Płocka na odwachu na pl. Narutowicza.
- ⁷⁶ ADP, księga zgonów..., akt zgonu nr 427; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 46 952, s. 1059; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 78, 177. Na tablicy pamiątkowej na odwachu występuje jako Bujaniewicz, u ks. M.M. Grzybowskiego podobnie, ale jako syn „małżonko Bojaniewicz”. W *Liście strat Wojska Polskiego* – jako Bojaniewicz. W akcie zgonu 2–krotnie występuje nazwisko Bojaniewicz. Na tablicy w LO im. Jagiełły wymieniony jest Henryk Bojaniewicz, zmarły w niewoli w 1920 r. – być może jego krewny.
- ⁷⁷ *Śp. Stanisław Berezowski*, „*Kurier Płocki*” 1920, nr 210 z 5 września, s. 2; *Chwała ziemi płockiej*, „*Kurier Płocki*” 1920, nr 223 z 22 września, s. 3; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu; G. Gołębiowski, *Stanisław Berezowski (1888–1920) – tragiczna ofiara ataku bolszewickiego na Płock*, „*Notatki Płockie*” 2008, nr 2, s. 36–38.
- ⁷⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 2 116, s. 47; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 19, s. 84.
- ⁷⁹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 3 239, s. 71. *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 33, s. 84. W *Liście strat Wojska Polskiego* jako datę i miejsce śmierci podano „VIII 1920, Płock”.
- ⁸⁰ *Jednodniówka...*, s. 14; *Lista poległych w obronie m. Płocka*; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ⁸¹ Ibidem; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 4 623, s. 10; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ⁸² ADP, księga zgonów..., akt zgonu nr 422; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 79.
- ⁸³ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.

- ⁸⁴ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ⁸⁵ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20 IX 1920 r.; *Złotej księgi bohaterów*, „Zolnierz Polski” 1921, nr 21 z 23 kwietnia, s. 4; Z. Bohusz-Szysko, *Działania wojenne nad dolną Wisłą w 1920 r.*, Warszawa 1931, s. 121; E. Skarbek, *Zarys historii wojennej 6-go pułku piechoty Legionów*, Warszawa 1929, s. 33; *Historia 6 pp Leg.*, s. 64, 75, 83. *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ⁸⁶ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ⁸⁷ Archiwum Państwowe w Płocku, akta miasta. Płocka, sygn. 22 087, protokół posiedzenia Rady Miejskiej z 19 VIII 1921 r., na podstawie listu żołnierzy 9 kompanii telegraficznej; Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20 IX 1920 r.; [ogłoszenie rodziców o poszukiwaniu zaginionego], „Kurier Płocki” 1920, nr 210 z 15 września, s. 1; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ⁸⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 10 248, s. 226; *Księga Jazdy Polskiej*, pr. zb. Warszawa 1938, poz. 879, s. 351; imam M.T. Żuk, *Pamięci poległych ułanów z pułku im. pułkownika Mustafy Achmatowicza*, „Rocznik Muzumliński” 1994, t. 2, s. 74.
- ⁸⁹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 10 313, s. 227; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 85, s. 86.
- ⁹⁰ ADP, księga zgonów..., akt zgonu nr 437; A. Grzymata-Siedlecki, *op. cit.*, s. 158; *O uczniu - żołnierzu*, s. 198; W. Nekrasz, *op. cit.*, s. 62, 385; *Jednodniówka...*, s. 14; S. Fatat, *Miał wtedy 14 lat...*, „Goniec Obywatelski” 1990, nr 27 z 30 sierpnia, s. 8; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 78, 177; tablica pamiątkowa na odwachu. Na tablicy nagrobnej na cmentarzu przy ul. Kobyleńskiego błędnie podano jako datę śmierci 16 VIII 1920 r.
- ⁹¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 11 111, s. 245; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 96, s. 86.
- ⁹² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 11 652, s. 257; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 103, s. 86.
- ⁹³ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ⁹⁴ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 13 279, s. 259; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 112, s. 87.
- ⁹⁵ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 13 866, s. 308; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 119, s. 87.
- ⁹⁶ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 13 947, s. 310.
- ⁹⁷ Ibidem, nr 14 064, s. 312. *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 122, s. 87. W Liście strat stopień i przydział nieustalony.
- ⁹⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 14 090, s. 313; K. Taube, O. Żukowski, *Zarys historii wojennej flotyli rzecznych*, Warszawa 1931, s. 73; J.W. Dyskant, „Stefan Batory” pod... Płockiem, „Tygodnik Płocki” 1989, nr 34 z 20 sierpnia, s. 4; idem, *Wojenne flotylice wylane w 1918-1939*, Warszawa 1997, s. 72; J. Przybylski, *Marynarze w walce o niepodległość Polski 1918-1920*, Warszawa 1999, s. 121, 201.
- ⁹⁹ K. Taube, O. Żukowski, *op. cit.*, s. 73; J.W. Dyskant, *Wojenne flotylice...*, s. 72; J. Przybylski, *op. cit.*, s. 121, 201.
- ¹⁰⁰ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 17 281, s. 384; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 142, s. 87. W Liście strat stopień i przydział nieustalony.
- ¹⁰¹ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20 IX 1920 r.; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁰² Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20 IX 1920 r.; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁰³ ADP, księga zgonów..., akt zgonu nr 428; *Jednodniówka...*, s. 14; J.W. Dyskant, „Stefan Batory” pod... Płockiem, „Tygodnik Płocki” 1989, nr 34 z 20 sierpnia, s. 4; idem, *Wojenne flotylice wylane w 1918-1939*, Warszawa 1997, s. 72; J. Przybylski, *op. cit.*, s. 121, 201; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁰⁴ *Księga Jazdy Polskiej*, nr 1715, s. 370; imam M.T. Żuk, *op. cit.*, s. 74. Wprawdzie w obu publikacjach podano tylko datę śmierci - 18 VIII 1920 - ale można domniemywać, że B. Kulesza poległ w Płocku, bowiem tatarski pułk ułanów w tym dniu walczył tylko w rejonie Płocka.
- ¹⁰⁵ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20 IX 1920 r.
- ¹⁰⁶ E. Skarbek, *Zarys historii wojennej 6-go pułku piechoty Legionów*, s. 35; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁰⁷ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 175; T. Chrostowski, *Uzupełnienie listy poległych...*, s. 22.
- ¹⁰⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 21 727, s. 481; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 177, s. 88; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁰⁹ [ogłoszenie o nabożeństwie żałobnym], „Kurier Płocki” 1920, nr 207, 208, 209 z 2, 3, 4 września, s. 4; *Księga Jazdy Polskiej*, poz. 1858, s. 372; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177 (w wykazie brak imienia); imam M.T. Żuk, *op. cit.*, s. 74 (omyłkowo podane miejsce śmierci - Półec zamiast Płock); tablica pamiątkowa na odwachu (na tablicy brak imienia).
- ¹¹⁰ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 22 234, s. 492.
- ¹¹¹ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20 IX 1920 r. (w notatce - „zabity od kuli pierwszy niewolnik z Ukrainy”).
- ¹¹² USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 182; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 22 821, s. 506; T. Chrostowski, *Uzupełnienie listy poległych...*, s. 22. Wg Listy strat zmarł 21 VIII 1920 r., wg aktu zgonu - 22 VIII 1920 r. W artykule w „Kurierze Płockim” z 1921 r. (O uczczeniu obrońców Płocka pochowanych w Gostyninie, „Kurier Płocki” 1921, nr 184 z 14 sierpnia, s. 3) omyłkowo podano nazwisko Łukasiewicz.
- ¹¹³ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹¹⁴ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 23 628, s. 525.
- ¹¹⁵ Ibidem, nr 24 444, s. 544.
- ¹¹⁶ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹¹⁷ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 24 697, s. 550; F. Kłosowski, *Zarys historii wojennej 10-go pułku piechoty*, Warszawa 1929, s. 175.
- ¹¹⁸ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20 IX 1920 r.
- ¹¹⁹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 25 088, s. 558.
- ¹²⁰ Kancelaria parafii św. św. Wita, Modesta i Krescencji w Sierpcu, księga zgonów parafii rzymsko-katolickiej w Sierpcu za lata 1917-1924, akt zgonu nr 191 z 1920 r.; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹²¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 26 887, s. 599; *Księga Jazdy Polskiej*, poz. 2 261, s. 377; imam M.T. Żuk, *op. cit.*, s. 74.
- ¹²² „Kurier Płocki” 1920, nr 202 z 28 sierpnia, s. 4; Anna P., *A gdy bolszewicy Płock zdobywali...*, „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1928, nr 8, s. 97; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 75-76.
- ¹²³ USC Płock, księga zmarłych parafii św. Benedykta w Radziwiu; akt zgonu nr 88, *Lista strat...*, nr 31 258, s. 698 (podano błędnie Kock jako miejsce śmierci); J.W. Dyskant, „Stefan Batory”...; idem, *Wojenne flotylice...*, s. 72; T. Chrostowski, *Obrońca Płocka 1920*, Płock 1990, s. 34, 40; J. Przybylski, *op. cit.*, s. 121, 201.
- ¹²⁴ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹²⁵ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 27 661, s. 616; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 228, s. 90. W Liście strat stopień i przydział nieustalony.
- ¹²⁶ Ibidem, nr 27 957, s. 624; F. Kłosowski, *op. cit.*, s. 29. *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu. W Liście strat brak miejsca śmierci.
- ¹²⁷ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 28 230, s. 630.
- ¹²⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 28 648, s. 640.
- ¹²⁹ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 176; T. Chrostowski, *Uzupełnienie listy poległych...*, s. 22.
- ¹³⁰ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20 IX 1920 r.
- ¹³¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 30 665, s. 685.
- ¹³² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 30 700, s. 686; *Księga Jazdy Polskiej*, nr 2 607, s. 382; imam M.T. Żuk, *op. cit.*, s. 75.
- ¹³³ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 30 719, s. 686.
- ¹³⁴ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20 IX 1920 r.; *Lista strat Wojska Polskiego*, nr 30 853, s. 689.
- ¹³⁵ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20 IX 1920 r.; ks. I. Lasocki, „Staniławówka” wobec najazdu bolszewickiego, „Kurier Płocki” 1920, nr 225 z 24 września, s. 2; *Za dusze poległych legionistów - płoc-*

- czan, „Dziennik Płocki” 1925, nr 180 z 5 sierpnia, s. 2; *Synowie Płocka i Ziemi Płockiej dziękują za pamięć i opiekę Radzie m. Płocka*, „Dziennik Płocki” 1935, nr 80 z 5 kwietnia, s. 3; F. Wybult, *Legionista Mazowsza Płockiego w obozach Szczypiory i Łomży, Życie Mazowsza* 1935, nr 4, s. 114; lista uczniów Państwowego Gimnazjum im. Władysława Jagiełły, poległych w latach 1914–1920 [w:] *Jednodniówka „Dnia Legionowego” w Płocku 7 IV 1935 r.*, s. 15; *Historia oddziału płockiego*, ibidem, s. 3; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 93, 177; A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznanzi*, t. 2, Płock 2007, s. 491; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹³⁶ *Echa ustąpienia rotmistrza Czuruka z Płocka*, „Kurier Płocki” 1920, nr 256 z 30 października, s. 3; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 31 258, s. 698; M. Trubas, *Zandarmeria Wojska Polskiego w obronie Ziemi Płockiej w 1920 r.*, „Notatki Płockie” 2006, nr 1, s. 30. W *Liście strat Wojska Polskiego* jest Pokrzywnica. W odręcznie pisanym nazwisku, różnica między obu brzmieniami jest niemal niezauważalna. Ponieważ M. Trubas pracował na oryginalnych dokumentach, zapewne wersja Pokrzywnicki jest właściwa. Tak jest też w artykule prasowym z 1920 r.
- ¹³⁷ Podpis pod dzieciem z pogrzebu, „Tygodnik Ilustrowany” 1920, nr 40 z 2 października, s. 760; *Pamięć musi trwać. W 80 rocznicę obrony Płocka*, Płock 2000, fotografia, s. nlb.
- ¹³⁸ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹³⁹ USC Gostynin, księga ...zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 189; T. Chrostowski, *op. cit.*, s. 22.
- ¹⁴⁰ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁴¹ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wydawczy dnia 20 IX 1920 r. Według opinii felczera Szwanowskiego.
- ¹⁴² Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wydawczy dnia 20 IX 1920 r.; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 34 295, s. 769.
- ¹⁴³ USC Gostynin, księga ...zgonów... z 1920 r., akt zgonu nr 174; T. Chrostowski, *op. cit.*, s. 22.
- ¹⁴⁴ Archiwum Państwowe w Płocku, akta miasta Płocka, sygn. 22 087, protokół posiedzenia Rady Miejskiej z 19 sierpnia 1921 r., na podstawie listu żołnierzy 9 kompanii telegraficznej; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 34 545, s. 772.
- ¹⁴⁵ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 35 329, s. 790; [ogłoszenie o nabożeństwie żałobnym], „Kurier Płocki” 1920, nr 207, 208, 209 z 2, 3, 4 września, s. 4; *Księga Jazdy Polskiej*, nr 3 040, s. 387; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; imam M.T. Żuk, *op. cit.*, s. 75; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁴⁶ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 35 586, s. 796; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 313, s. 92. W *Jednodniówce*, w opracowaniu ks. Grzybowskiego i na tablicy na odwachu występuje jako Szudlarek.
- ¹⁴⁷ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 35 800, s. 801; informacja bratanicy – dr Heleny Żurek, przekazane w rozmowie telefonicznej 20 VIII 2013 r.
- ¹⁴⁸ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wydawczy dnia 20 IX 1920 r. Według opinii felczera Szwanowskiego.
- ¹⁴⁹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 36 726, s. 821; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 329, s. 92; *Jednodniówka...*, s. 14; T. Chrostowski, *op. cit.*, s. 34; obelisk na cmentarzu w Płocku–Trzempowie, tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁵⁰ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 37 212, s. 832.
- ¹⁵¹ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; A.J. Papierowski, J. Stefański, *op. cit.*, s. 612; J. Przedpełski, J. Stefański, *op. cit.*, s. 157; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁵² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 38 573, s. 863.
- ¹⁵³ *Ibidem*, nr 38 690, s. 865; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 355, s. 93. W *Jednodniówce*, w opracowaniu ks. Grzybowskiego i na tablicy na odwachu występuje jako Skłarski.
- ¹⁵⁴ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja..., akt zgonu nr 417; A. Grzymata–Siedlecki, *op. cit.*, s. 155; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 79, 177. W różnych publikacjach i na tablicy na odwachu występuje jako Siwanowicz, co jest błędem.
- ¹⁵⁵ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁵⁶ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁵⁷ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 40 016, s. 896; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 42, s. 117. *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznanzi*, t. 2, s. 631; tablica pamiątkowa na odwachu. W *Liście strat* są wszystkie dane bez Płocka jako miejsca śmierci.
- ¹⁵⁸ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu. Na tablicy występuje jako Świerzyński.
- ¹⁵⁹ *Zapomoga dla matki obrońcy Płocka*, „Kurier Płocki” 1921, nr 239 z 3 listopada, s. 3; A. Grzymata–Siedlecki, *op. cit.*, s. 156; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu. Na obelisku na cmentarzu w Płocku–Trzempowie występuje Świński Franciszek. Czy poległ w obronie Płocka – nie wiadomo.
- ¹⁶⁰ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wydawczy dnia 20 IX 1920 r. Według opinii felczera Szwanowskiego.
- ¹⁶¹ *Jednodniówka...*, s. 14 ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁶² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 41 605, s. 935.
- ¹⁶³ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 43 055, s. 966. W *Jednodniówce*, w opracowaniu ks. Grzybowskiego i na tablicy na odwachu – Włeczek Mikołaj. W notatkach, przechowywanych w Dziale Rekopisów TNP – Włeczek.
- ¹⁶⁴ *Ibidem*, nr 43 169, s. 969.
- ¹⁶⁵ *Ibidem*, nr 43 238, s. 970; S. Baron, *Zarys historii wojennej 77-go pułku strzelców*, Warszawa 1929, s. 32.
- ¹⁶⁶ Tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁶⁷ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 43 730, s. 982.
- ¹⁶⁸ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wydawczy dnia 20 IX 1920 r. Według opinii felczera Szwanowskiego.
- ¹⁶⁹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 44 245, s. 994.
- ¹⁷⁰ ADP, księga zgonów..., akt zgonu nr 418; A. Grzymata–Siedlecki, *op. cit.*, s. 158; O uczniu - żołnierzu, s. 198; W. Nekrasz, *op. cit.*, s. 60, 62, 386; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 79, 93, 177; tablica pamiątkowa z 1923 r. w LO im. Władysława Jagiełły; tablica pamiątkowa na odwachu. Na płycie nagrobnej na cmentarzu przy ul. Kobylifńskiego błędnie podano jako datę śmierci 15 sierpnia 1920 r.
- ¹⁷¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 46 062, s. 1037; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 433, s. 95; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu. W *Liście strat Wojska Polskiego* brak miejsca śmierci.
- ¹⁷² *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁷³ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 46 270, s. 1042; *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ¹⁷⁴ *Jednodniówka...*, s. 14; ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu. Tadeusz Zych występuje wśród ochotników płockich, którzy 18 stycznia 1919 r. wyruszyli na odsiecz Lwowa. Jest więc, niewykluczone, że zginął w walkach z Ukraińcami, a nie - w Płocku, ale na razie nie ma na to potwierdzenia.
- ¹⁷⁵ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wydawczy dnia 20 IX 1920 r. (w innym miejscu notatek – Żarno); *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 46 566, s. 1049.
- ¹⁷⁶ G. Chabowski, *Jeszcze o płockim Sierpniu*, „Tygodnik Płocki” 1995, nr 35 z 29 sierpnia, s. 10; także: L. Szatkowska, *Szara legenda*, Płock 2000, s. 225–226.
- ¹⁷⁷ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wydawczy dnia 20 IX 1920 r.
- ¹⁷⁸ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja..., akt zgonu nr 431, ks. M.M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 79.

THE LIST OF THOSE KILLED IN ACTION IN THE DEFENCE
OF PŁOCK ON THE 18TH AND 19TH OF AUGUST 1920
AND THOSE WHO DIED OF WOUNDS LATER

Summary

During combat in the defence of Płock on the 18th and 19th of August 1920 164 soldiers and a few civilians died in battle or were either murdered or subsequently died of their wounds. The list of casualties published below is the most complete so far. Available archives and pre-war as well as the contemporary publications, , were used in compiling the list.